

KINGDOM

SINCE 1450

Seemo sa RBN
Puo ka seemo sa RBN

Kgosi Leruo Molotlegi

15 Tlhakole 2018

MAFOKOKEMEDI LE DIAKRONIMI TSE DI DIRISITSWENG

CoGTA	The National Ministry for Cooperative Governance and Traditional Affairs
HSDS	Health and Social Development Services
LPG	Liquefied Petroleum Gas
MOGS	Mining Oil and Gas Services
NGO	Non-Governmental Organisation
PGMs	Platinum Group Metals
PULA	Population and Use of Land Audit
RBA	The Royal Bafokeng Administration
RBED	Royal Bafokeng Enterprise Development
RBI	The Royal Bafokeng Institute
RBH	Royal Bafokeng Holdings
RBN	The Royal Bafokeng Nation
RBS	Royal Bafokeng Sport
SA	South Africa
SARS	South Africa Revenue Service
SETA	Services Sector Education and Training Authority
SOE	State-owned Enterprise
SPLUMA	The National Spatial Planning and Land Use Management Act (16 of 2013)

DITENG

Mafokokemedi le Diakronimi tse di Dirisitsweng	2
Madume Greetings	5
Setshwantsho sa Lefatshe lotlhe	5
Ikonomi ya Aforikaborwa	8
Morafe wa Bafokeng ka 2017	10
Lotseno la rona le tekanyetsokabo	11
Dipeeletso	13
Dintlhakgolo tsa Setheo	14
Tsa Tsamaiso le Dipholisi.....	15
Thuto.....	15
Kholetšhe ya Lebone II ya Royal Bafokeng.....	17
RBA.....	17
OPMO, Dipatlisiso le Ditirelo tse di Kgaoganwang	17
Tlhabololo ya Boitekanelo le Loago	18
Mafaratlhatlha a Botlhe le Ditirelo	18
Lefatshe	19
Ditirelo tsa Tshireletso	20
Metshameko	21
Tsweletso ya Dikgwebo	22
Porofaele	23
Kononetso.....	24

HM Kgosi: Leruo Molotlegi

MADUME

Balalediwa, bomma le borra, re le amogela ka diatla tse di bothitho. Go nna teng ga lona le rona mo mosong o, go neela moletlo o wa Pulo Semmuso ya bolesometharo ya KhanseleKgolo ya Morafe wa Royal Bafokeng tlotla.

Ke tlwaelo mo go rona go beela thoko nako mo tshimologong ya ngwaga mongwe le mongwe, gore re itshekatsheke mabapi le gore re tsamaya fa kae re le mokgatlho, jaaka baagi le jaaka morafe. Gosekaseka lefatshe le le re potapotileng, puso ya Aforikaborwa le go akanya ka ga tswelelopele ya rona tebang le maikaelelo a rona, re ka simolola tiro ya rona ya ngwaga re itlhaloganya, re na le maikaelelo le maikemisetso. Segolo, fa re itebelela go tswa ka kwa ntle go ya ka fa teng, ga se motlholo go leba sešwa gape bomaleba jwa maikaelelo mangwe a rona. Re bitsa thulaganyo e, re re ke Itlhatlhobo ya RBN mme ka jaalo ke rata go le amogela botlhe jaaka badiramongo mo kgwebong ya rona.

Re simolola ka go leba lefatshe mo ngwageng wa 2017. Se, re se dira go tloga mo ponelong ya lefatshe, re tsamaele kwa go sekasekeng Aforikaborwa mme morago re tsepamise megopolo ya rona mo Morafeng wa rona le ditiro tse kgolo tsa rona, diphitlhelelo le dikgwetlho tsa rona.

SETSHWANTSHO SA LEFATSHE LOTLHE

Re tswelela go tshela mo dinakong tse di kgatlhisang. Lebelo la saense e e tswelletseng le potlakile, moo e leng gore dilo tse dintsi tse di ribololwang ga di tlhaloganyesege bonolo segolo go batho fela. Ka 2017, dinaledi, ngwedi le dipolanete tse dintšhwa di ne tsa ribololwa mo dikhutlong tse di farologaneng tsa lefatshe ka bophara. Mo lefatsheng, go bonwe makgolokgolo a dijalo, diphologolo le ditshenekegi-nnye tse dintšhwa go akaretsa le lotso lo loswa la 'sika *loogibbon* le *orangutan*. Ba Setheo sa World Wildlife Foundation tse di tlhaga ba begile fa go bonwe ditshedi tse dintšhwa tsa diphologolo kgotsa dijalo mo dikgweng tsa pula tsa Amazon mo malatsing mangwe le mangwe a mabedi mo ngwageng o o fetileng. Go ribolotswe marapo (difosile) a a farologaneng a ditaenasoro (jaaka taenasoro ya Borealopelta), le lotso loomotho gammogo le dikhemikhale tse dintšhwa tse di itiretsweng (tse di jaaka tswako ya ntlha ya *belium* e e sa fetogeng). Re ithutile ka ga diphetogo tsa ntlha tse di atlegileng tsa madikao a batho mme mo lephateng la saense ya dikhomphuitha, go tlhokega ga matlhale a metšhini e e dirang tiro ka botlhale e godile ka lobelo.

Mo tsamaong ya nako, tsotlhe tse di ribolotsweng tse di tla felelela di re utlwalela ka mokgwa mongwe. Sekao, badiri ba kwa madirelong a Inšoreense a Japane, e bong Fukoku Mutual Life Insurance, ba setse ba emiseditswe ka Mananeo a Metšhini e e dirang tiro ka botlhale mme mananeo ao a setse a tumile jaaka a a botoka go na le motho mongwe fela yo o kileng a nna teng go dira tiro nngwe jaaka go lemoga tsa kalafi, go lemoga difatlhego kgotsa go tshameka tšhêsê. Go fetola madikao go ka thusa ka go khutlisa malwetse mangwe a tlhago ya tshika, se re atametsang gaufi go dira se se bidiwang 'bana ba maitirelo'. Re nna mo lefatsheng le saense le go akanya dilo tse di seng teng go senang pharologano.

Fa re leba makwalodikgang a lefatshe, go na le ditiragalo di le mmalwa tse di beileng batho mo kotsing e e maswe mo ngwageng o o fetileng:

Matlhotlhapelo a tlhago le maemo a bosa a a tseneletseng a oketsegile jaaka Hurricanes Harvey, Irma le Maria di sentse mafelo thata kwa Caribbean – di bolaya makgolokgolo a batho, di senya diketekete tsa makgolo a matlo le go tlhola tatlhegelo ya thoto ya makgolo a dibilione. Go ne go na le thoromo ya lefatshe kwa Mexico, Iran, Italy le China, tsotlhe tsa isa kwa tatlhegelong ya matsheho.

Borukhutlhi jwa mefuta yotlhe bo bonetse kwa Mogadishu, Manchester le Las Vegas gareng ga tse dingwe, fa ba bolaya lotso go ne ga tlhagelela gareng ga ditlhopho tse dinnye tsa Myanmar, koo go bolailweng makgolokgolo a batho.

Botlhabagare bo tswelletse go nna lefelo la dintwa. Bo bone mebuso e e leng kgatthanong le Iran segolo Saudi Arabia, UAE le Bahrain ba khutlisa dikgolagano, kagisano le diphofo go ya kwa Qatar e e golaganeng le Iran. Saudi Arabia e tlhageletse gape e biletsa morago tlhago ya puso e nngwe e e ikemetseng go bonala ba thopa moporesidente wa Lebanon fela jaaka ba dirile ka moporesidente wa Yemen. Godimo ga moo, ntwaga ya Saudi Arabia mo go Yemen e ne ya tswelala; mo matlhotlhapelo a a tshosang a, maleba le tlhokomelo ya batho ba ba fetang 200 000 ba ne ba tsenwa ke boletswe ba kholera fa Saudi Arabia a tlhasetse baagi ba dipolasa tsa Yemeni le mafelo a dimmaraka ka tšhakgalo e e seng kalo go tswa go dipuso tsa boditšhabatšhaba. Go feta moo, kgotlhangkemedi e e letobo e e leng ntwaga ya Syria le yona e tserere sebaka, e le botlhoko le ka tshenyole e e tseneletseng segolo go baagi ba legae mme se sa tswelletsa makhubu a bafaladi ba ba yang kwa Yuropa, ba batla botshelo jo bo botoka jo bo babalesegileng. Re santse re le mo go tsa kwa Botlhabagare, go nna teng ga US kwa Iraq le Afghanistan go tswelletse mme mo nakong e ntwaga

e sa tlholeng e bolotswa go ya pele, USA e latlhetse bomo ya boima jwa dikologerama di le 9 000, e e thuntshitseng sedikisi sa dikilometara di le mmalwa mo porofenseng ya Afghan ya Nangarhar.

Lefelo le re le etseng tlhoko thata ke sekasetlhake sa Korea, segolo re neilwe bobaba le matshosetsi a a buiwang magareng ga baeteledipele ba USA le Korea Bokone. Puo ya gore ntwana e gaufi le go khutlisiwa e ne e neile bakwaladikgang tiro tota mo ngwageng o o fetileng. Se re se boneng ke gore se ke kgotlhang e e golang magareng ga batho ba babedi, fela seo – ka tsholofelo - dithata tsa ditheo di tlaa sireletsa dikgatlhego tse gore di se kekele go feta dithata tse di sa reng sepe. Kgabagare, go bonagala go na le go rotloetsa kagiso magareng ga boKorea ba babedi, e bong kgatelopele e e siameng.

Re tshwanetse re ele tlhoko gore 2017 e ne e le ngwaga o o neng o na le palo e e kwa godimo ya ditlhaselo ya dikhomphiutha mo hisetoring. Go ne go na le ditiragalo tsa kutlwiso botlhoko ya ka bomo ka diporogorema tsa dikhomphiutha tse di jaaka tsa thekololo le tsa botlhodi tse di tshasetseng le go phutlhamisa maokelo le go tsaya madi ka pateletso go tswa mo mebusong le mo bathong fela ka go tshwana. Mo nakong ya ditlhopho tsa US, go ne go na le dipuo tse dintsi ka ga tshusumetso ya ditlhopho tsa go tlola meelwane ka go dirisa ditheo tsa botlhe tse di utlwisang ba bangwe botlhoko ka bomo. Ikaego ya rona mo dikhomphiutheng le mo inthaneteng e nna selo se se oketsang go tlhoka go ka iphemela mo go sona mo kgolaganong ya rona e ntshwa ya lefatshe.

Gaufi le mo gae, tiragalo e e tsweletseng go utlwala mme e ka nnete botlhokwa jwa yona bo iseng bo lemogiwe sentle ke go tloiswa ga Moporesidente Mugabe kwa Zimbabwe, le go tlhomiwa ga ga Moporesidente Emmerson Mnangagwa. Fa morago ga puso ya dingwagasome di le tharo, batho ba Zimbabwe ba ne ba tlhabela madi a a seatleng, tlhokego ya dikuno, leroborobo la kholera, go nyelela ga ditirelo tsa setshaba le botlhokatiro jo bo lekanyediwang go 90%. Baagi ba Zimbabwe ba le milione le seripa ba ne ba amogela kabelo ya dijo mo dingwageng tse di sa tswang go feta mme go feta dimilione di le nne ba tsentse matshelo a bona mo kotsing ka go tlola magora le sepodisi fa ba bangwe ba ne ba tshela dinoka tse di nyeumang dikwena go na le go nna mo pusong e ba neng ba e kaya e le ya kgatelelo. Re eleletsa ditsala tsa rona tsa Zimbabwe masego le go nna le tsholofelo ya gore paka e mo hisetoring ya bona e tlaa tlisa kagiso, go tlotla molao le go busetsa ikonomi mo maamong a a siameng.

Ee go botlhokwa gape go bua ka gore ikonomi ya rona ya selegae e dirisa thata badiri ba ba tswang kwa Zimbabwe mme ditlamorago tsa pakatelele tsa pusetsoe ya badiri ba fa e ka diragala, ke go na e tlaa bontshang tlhaelo.

Mo Aforikaborwa, re nnile le ngwaga o o senang lepele le lemorago. Batho ba le masomerobedipedi ba latlhegetswe ke matshelo mo meepong ya lefatshe la rona – se ke dipalopalo tsa semmuso mme ga di akaretse dintsho le dintwa tsa go lwela mafelo a badirameepong ba ba seng mo thulaganyong ba ba tlaa oketsang palo e thata. Palo e e gakgamatsang ya batho ba le sekete le seripa ba tlhokafetse mo dikotsing tsa tsela mo pakeng ya kereseemose wa 2017. Mo go tse dingwe tsamaiso e e bokoa le go tlhoka kutlwelano botlhoko go go sa iphitlheng go ne ga fetoga go nna matlhotlhapelo fa Lefapha la Bosetšhaba la Boitekanelo le ne le supywa go nna lona le le tlhotseng dintsho tsa balwetse ba le 143 mo matlhotlhapelong a Life Esidimeni.

Komelelo e e tswelletseng kwa Kapa Bokone, Botlhaba le Bophirima e tswelela go gakala e bonnye bo lemogang ka botlalo ditlamorago tsa yona mo temothuong le bojanala – re sa bue ka kotsi ya teng mo matshelong a batho. Se se itsegeng ka “day zero”, moo go tswalwa ga metsi a a rulagantsweng ka mafaratlhatlha ke mmasepala go atamelang ka lebelo.

Kgang e nngwe e e tswelletseng ke matshwenyego ka ga “thopopuso” (“*state capture*”). Ka ntlha ya bontsi jwa diimeili tse di sutlhisitsweng, re senogetswe ka kgakgamalo ka 2017 ka mokgwa o o tseneletseng wa balelapa la ga Gupta mo go tlhotlheletseng makala otlhe a bosetšhaba a Aforikaborwa.

Kwa bokhutlong, ka Sedimonthole, khonferense ya ANC e tlhagisitse boeteledipele jo bo kgaoganeng fa e le gore ga bo tekateke. Tiro e e santseng e saletse mokgatlho o o busang e kgolo mme ke nnete gore re na le tsholofelo ya go bona tiragatso ya ka pele ya thopopuso, go tlhatlhamolola bosaikanyegeng jo bo ikepsetseng mo mafapheng a rona a puso, go siamisa tsamaiso e e bokoa le go dira ga ditona tsa mafapha (jaaka ya Lefapha la Thutotheo) le dikgwebokgolo (tse di jaaka Eskom) – re solofela gore tsotlhe tse di re isa kwa itharabolong ya kgolo ya ikonomi le go tiisa temokerasi ya rona.

IKONOMI YA AFORIKABORWA

Re ela tlhoko ikonomi ya naga ya rona, dikhumo tse re nang le seabe ka tlhamalalo go re kgontsha go dira ditiro tsa rona.

Mo godimo ga ponagalo e e letobo ya lefatshe ka bophara le go tlhoka netefaletso, e e akaretsang “tlwaelo e ntšhwa” ya tlhwatlhwa e e kwa tlase ya polatinamo, re etse tlhoko gore dikgwetlho tse dintsi tsa ikonomi ya naga ya rona – tse di tswelletseng di sa kgaotse ka 2017 – di sala go nna tse re di itirileng.

Ikonomi ya Aforikaborwa e dirile bokoa mo ngwageng o o fetileng, go fitlhelela ka tshokolo ya lemme la 1% mo kgolong ya GDP e e senang enfoleišene. Ditshupo tse e leng motheo di bontsha makoa a a bonalang mo thulaganyong ya ikonomi:

- Santlha, botlhokatiro bo godile ka 27.7% e e leng kwa godimodimo mo dingwageng di le lesometharo mo tshimologong ya 2017. Botlhokatiro jwa bašwa bo godile go ya go 38.6%, moo batho ba ba magareng ga 15 le 34 ba arabelang go nna gaufi le 60% ya baagi botlhe ba ba senang tiro.
- Sa bobedi, mabapi le ponalo ya tekanyetsokabo, tsamaiso ya matlole a puso e nnile kgwetlho e kgolo, morago ga go tlosa Tona ya Matlotlo Pravin Gordhan ka Mopitlwe. Sekoloto sa setšhaba, se se setseng se le kwa godimo go feta 52%, se solofetswe go tthatloga ka 10% e nngwe gape ya GDP dingwageng di le nne tse di tlang, e godisa ditshenyegelo tsa go fokotsa sekoloto le go fokotsa go tsepama ga matlotlo a setšhaba.
- Go ya ka ditiragalo tse, ditheo tse pedi tse kgolo tsa go lepa kelo ya ikonomi di isitse tlase diphopholetso tsa bona tsa bokgoni jwa puso jwa go fitlhelela maitlamo a bona, go nna ‘maemo a a sa kgontsheng dipeeletso’ mo ngwageng o o fetileng. Se, se bontsha kakanyo ya kgolo e e bokoa, go relelela tlase ga tekanyetsokabo le dikgwetlho tsa sepolotiki di gatelela bokgoni jwa ikemelo mo go fokotseng sekoloto.
- Sa bone, ka 2017 go tshepagala ga dikgwebo go tswelitse go nna kwa tlase mo go tshwenyang – se, ke ditlamorago tsa go sa iketlang ga sepolotiki, mmogo le matshwenyego ka ga go digelwa tlase ga kelo ya ikonomi le go wa ga semeto sa tekanyetsokabo ya rona.

Mekgwa e e kgatlhisang ke gore enfoleišene e ne ya tsepama mo go amogelesegang, e e kgontshitseng phokotso ya kelo ya kadimo ya madi; le gale, se se nnile le kutlwalo e e nnye mo kgolong ya ikonomi.

Fa naga e ka rata go efoga go wela kwa tlaselase mo seraing sa kgolo e e kwa tlase, ditshweetso tse di mabapi le dipholisi tse kgolo di tshwanelwa ke go tsewa go akaretsa

le tharabololo ya mathata a tsamaiso kwa Dikgwebong tsa Puso (SOEs) le tiragatso ya mekgwa ya go godisa tshepagalo ya rona mo ba beeletsing, go go tla tsayang tsela ya go netefaletsa ditheo tse di lehang kego ya ikonomi.

Kutlwalo ya tsotlhe tse, ke gore mo letlhakoreng le lengwe dipheetso tsa rona di neetse kgolo e e kwa tlase, mme se mo letlhakoreng le lengwe, go boelwa ga ditlamo go tswelotse go tsigama. Se, fa se kopanngwa le tlhwatlhwa e e umakilweng e e kwa tlase ya polatinamo go kaya gore dikgwebo di le dintsi tsa selegae di utlwaletse ke kwelotlase ka 2017, go akaretsa le meepo ya selegae ya polatinamo. Gareng ga tse dingwe, Sibanye e tsene mo letsholong le legolo la go boloka mme Impala e ne ya patelesega go bega go tla ga diphokotso tsa dikete di le mmalwa tsa badiri mo tirong. Go mo pepeneneng gore mabaka a a tshwanang le a, a na le tshusumetso ka tlhamalalo le mo go rona mo Phokeng.

MORAFE WA BAFOKENG KA 2017

Mo Bafokeng mo, gammogo le jaaka go kwadilwe mo pegelong ya Boruni jwa Baagi le Tiriso ya Lefatshe ya 2016/2017 (Population and Use of Land Audit 2016/2017) kgotsa (PULA), re iphitlhela re na le ditlamorago tse di tshwanang tsa kgolo e e bonya ya ikonomi, bothhokatiro jo bo kwa godimo, motheo o o kwa tlase wa dikgono, mowa o o kwa tlase le bosenyi jo bo kwa godimodimo. Go tshwana le fa, go tswa mo ditirelong tsa rona tsa kgopololo, re lemogile koketsego e tshwenyang ya balwetse ba ba tlhagisang mathata a lelapa, a latelwa ke kgatelelo ya maikutlo morago ga tiragalo e e bothoko ka ntlha ya bothhokatiro, dintwa tsa bong le tirisobothaswa ya diritibatsi.

Re ka se itire e kete ga re amiwe ke mabaka a a tseneletseng a. Le gale, se ga se reye gore re ineele. Mo boemong jwa se, rona re le Bafokeng, re itse fa tsela e le nngwe ya go ikagela bokamoso e le go nna le maikaelelo a Ponelopele le Maitlomo le go ya ka kaelo ya leano la ditogamaano. Fa re ikaega ka Ponelopele ya rona ya 2035, le go etelelwa pele ke Plan 35, re tsamaile tsela mo dingwageng tse pedi tse di fetileng go bebofatsa tswelelopele ya batho ka nosi, morafe le go dira ka tlhomamo ka nako tsotlhe, re batla go godisa ikonomi ya rona ya selegae.

Mo kgang e, ke le rotloetsa go buisa bukana ya ntlha setšhaba ya kakangwa e e bidiwang Vision 2035 e re e gololang gompiono. Bukana e, e go tlamela ka tshekatsheko ya tiro e e tswelotse e bong Plan 35.

Gore baeng ba rona ba ungwelwe molemo: Plan 35 ke togamaano ya tswelelopele ya rona e e akaretsang gotlhe, e feletse ka go nna le diikaelelwa tsa rona tsa ngwaga le ngwaga mo tekanyong nngwe le nngwe ya se re se dirang gore re fitlhelele Ponelopele ya rona. Leano la 35 ke mmepe wa rona wa tsela ya go nna Bafokeng ba re ba lorang.

LOTSENO LA RONA LE TEKANYETSOKABO

Re leba go le gonnye tshobokanyo ka ga Therasete ya Tlhabololo ya Royal Bafokeng.

Fa re leba go ikaega go go feteletseng ga Therasete mo polatinamong mo dingwageng tsa ntlha, le dikgwetlho tse ikonomi le lekala la polatinamo di itemogetseng tsona go tloga ka mathata a matlole a lefatshe ka 2008, Therasete ga ya ka ya amogela dikarolelo tsa ngwaga wa ditšhelete wa 2013 le wa 2014. Morafe wa Royal Bafokeng le gale, o kgone go tlamela ka ditirelo tsa loago go baagi mo go neng go sa kgorelediwe, segolo e le ka ntlha ya gore dipholisi di akaretsa madi a a seatleng a Therasete. Fa Morafe wa Royal Bafokeng o ne o tswelletse ka go dirisa madi ka tsela e ka 2013, tlhalelo ya rona ya tekanyetsokabo e ka bo e godile, mme se se isa Morafe wa Royal Bafokeng mo go adimeng go sa feteng R1.2 ya dibilione ka koketsego, go dira mothamo o o tlwaelegileng wa ditirelo tsa baagi.

Mme, ka ntlha ya – go se iketlang ga dilo ka dinako dingwe – go tsena gare ka tekanyetsokabo go go dirilweng mo dingwageng di le mmalwa tse di fetileng, Therasete ya Tlhabololo ya Morafe wa Royal Bafokeng e tswaletse ngwaga wa ditšhelete wa 2017 ka tshalelo ya madi a a seatleng e e wetseng tlase fela e siame ya Diranta di le 1.2 bilione. Tsenogare e, e akareditse go dira mmogo le Royal Bafokeng Holdings go busetsa palotlase ya karolelo go tloga ka ngwaga wa 2015 go ya kwa pele ka go gagamatsa tsela ya rona ya go dirisa madi ka kgolo e e bonya ya R1.5 bilione (go ya ka go akaretsa enfoleišene) mo dingwageng di le tlhano tse di fetileng le ka go dira go feta ka tlhomamo selekanyetso se se beilweng sa dikuno tsa madi mo dingwageng di le tse di fetileng.

Mabapi le tekanyetsokabo ya 2018, KhanseleKgolo e kanne tekanyetsokabo kakaretso ya R616 milione go ngwaga wa ditšhelete go ya go ditlapele tsa ikonomi-seloago tsa Morafe wa Royal Bafokeng. Ke ka go tlhoka lesego fela, le gale, e akaretsa mo go yona R42 milione tse di beetsweng thoko jaaka melato ya VAT – ntlha e Therasete e e tsereng

e le bothata. Le fa go ntse jaalo, tekanyetsokabo yotlhe ke R574 milione e 57% ya yona e ya go ditiro tsa tlhabololo ya batho – jaaka thuto, boitekanelo le metsi a a phepa le kgeleloleswe; 28% e ya go ditirelo tsa tlhabololo ya morafe – tse di jaaka ditiro tsa setso le tsa ngwaoboswa, sepodisi sa morafe le dikgotlatshekelo tsa rona mme 15% ya yona e beetswe go dira ditirelo tsa tse di rotloetsang go tlhomama le kgolo – go akaretsa go tlhola ditiro, tshegetso mo go tsa temothuo le go sireletsa lefatshe la rona.

Fa re ela tlhoko fela, Tsamaiso ya Royal Bafokeng e tsamaisitse diporojeke le diporogerama tse di fetang 180 ka 2017. Re ne re na le bašwa ba le 10 000 ba ba ungwetsweng molemo go tswa mo ditshiamisong tsa Tsamaiso ya Royal Bafokeng, RBI e tshegeditse thuto ya baithuti ba le 24 000, ditirelo tsa rona tsa boitekanelo di tshegeditse ka tlhamalalo kgotsa e seng ka tlhamalalo boitekanelo jwa batho ba le 80 000. Ditirelo tsa rona tsa Tshoganyetso le tsa Thuso ya Kalafi di amogetse megala e ka nna 1 200 ka 2017, mme setlhopho sa rona sa Ditirelo tsa Tshireletso se tsibogetse ditsiboso tsa morafe le megala e e ka nnang fela kwa tlase ga 3 000. Go tserwe matlakala go tswa mo malapeng a batho ba le 9 000 ka beke mme batho ba le 120 000 ba itumeletse metsi a re a tsamaisang ka mafaratlhatlha. Re dira go le gontsi ka bonnye jo re nang le bona.

Fa re boela go kgang ya VAT, mo ngwageng o o fetileng ba Ditirelo tsa Lekgetho la Letseno la Aforikaborwa (South African Revenue Service) ba rebotse tshekatsheko e e sa letleng RBA go dira dikopo tsa kgogo ya VAT ya go feta R121 milione ya go tloga ka ngwaga wa ditšhelete wa 2012 go ya go wa 2016. Se, se re gakgamaditse e le tota ka gonne Therasete e ntse e buisana le SARS go tloga fa molao o mošwa o o simolola. Fa molao o fetoga ka 1 Phukwi 2006, mme bommasepala e nna bona fela ba tsewang tsiya jaaka “dipuso selegae”, re ne ra tlhagisa go se dumelane, re tlhalosa fa matlole a rona a dirisetswa ditirelo tsa go tlhabolola morafe (go akaretsa diporojeke tsa dikago le mafaratlhatlha), ka mafoko a mangwe, re thusa puso go diragatsa seabe sa bona, mme ka jaalo re tshwanetse go letlwa go kopa tuelo ya pusetso ya VAT go tswa mo ditshenyegelong tsa mofuta o. SARS e lebege e bona letlhakore la rona mo ntlheng e, go re letla go kopa tuelo ya pusetso ya VAT ngwaga le ngwaga. Tota, fa re sena go konosetsa dikopotuelo tsa rona tsa ngwaga wa ditšhelete wa 2016, SARS e ne ya re rebolela poelo ya matlole a a kana ka R13 milione mo godimo ga moo. Ka jaalo go ne go sa solofelwa fa SARS e boela mo maemong a yona a pele, e bile e tsentse dikotlo le go re duedisa tsalo ya madi mo ka tshoganyetso go

godisitseng kgonagalo ya rona ya molato go nna bokana ka R222 milione. Mmogo le dipusomerafe tse dingwe, RBN e tlaa tswelela go ganetsa le go tswelela go ikuela go Puso ya Bosetšhaba go sekaseka gape le go fetola molao o.

DIPEELETSO

Tlaya re lebe jaanong go dira ga dipeeletso tsa rona mo ngwageng o o fetileng.

Setlamo sa Dipeeletso tsa Royal Bafokeng (RBH), e bong khamphani ya rona ya dipeeletso, e neetswe tiro mmogo le Therasete, go netefatsa ikgono ya pakatelele ya Morafe. Seabe sa bona ke go busetsa karolelo e e ka tsweletsegang go RBN DT go godisa seroto sa dipeeletso sa rona le go laola go ka tsena mo mathateng ga seroto se sa rona go se sireletsa kgatlhanong le tatlhegelo ya madi.

Re fetile mo ngwageng wa popagano le matlaafatso a polatefomo e; ngwaga o re kgontshitse go ka konosetsa Neotel le ditirisano tsa go fetlha motlakase ka dilo tsa tlhago tse di begilweng ka 2016 le go tsenyeletsa dithoto tse mo serotong se se atolositsweng sa dipeeletso. Dithoto tse di tlaa tsenya karolwana ya go femela seroto se sa rona sa dipeeletso le go oketsa kgolo ya tlhaloso-khutshwane ya seroto se sa rona.

Khamphani ya mafaratlhatlha a rona a oli le gase (Ditirelo tsa Meepo ya Oli le Gase – Mining Oil and Gas Services), e konoseditse ka katlego kago ya theminale ya tlisoteng ya Maatla a Sunrise a LPG kwa Saldanha – e bong thoto e kgolo ya Aforika e e neelanang ka phitlhelelo e e bulegileng ya go tlisa gase e e elelang ya peteroliamo le mabeelo a yona. MOGS e konoseditse gape le theko ga mmogo le go dirisa ka katlego Ghana Petroleum Mooring System, e tlhagisa MOGS ka thata go nna motsayakarolo yo o nang le mosola mo togamaanong ya kwa Aforika Bophirima.

Mabapi le seroto sa dipeeletso, RBH e bontshitse go dira go [go go siameng] fela go go tlwaelegileng ka 2017 ka Boleng Kakaretso jwa Dithoto bo gola ka 13% go ya go R30.3 bilione ka ga jaana gareng ga maemo a a oketsegileng go nna kotsi a sepolotiki mo gae le mo lefatsheng ka bophara. Go dira go, go tlhotlheleditswe thata ke kgolo e e maatla go tswa mo dithotong tsa rona le dithoto tsa tlhaeletsano gammogo le kgolo e e tswelelang mo dithotong tsa rona tsa matlotlo tse di neng di tshwentswe go le gonnye ke go sa direng sentle ga dithoto tsa rona tsa meepo. Go latela se, palogotlhe ya dikarolelo mo dikhamphaning tse di

beeleditseng e amogetse kgolo ya 4.3% fa e bapisiwa le ya 2016.

Jaaka re laoletswe, RBH e begile dikarolelano mo Theraseteng mo pakeng e e sekasekiwang. Ba kgonne gape go bega le go duela karolelano e e kgethegileng ya tlaleletso. Ke rata go akgola RBH mo go se, e bong phitlhelelo e e gaisang mo maemong a ga jaana a ikonomi.

Mo go RBH, ngwaga o o tlang re tlaa tsepamisa mogopolo mo go tsweleng ka togamaano ya go farologanya dilo ka kakanyo ya go godisa thoto ya rona le maphata a thoto ya rona ya mafaratlhatlha. Tsepamiso e, ya mogopolo wa rona ka go laola go sa iketlang go le go tokafatsa itsetsepelo ya seroto sa rona sa dipeeletso go tla kaya gore re lebe gape sešwa tsholetsego ya seroto sa rona.

DINTLHAKGOLO TSA SETHEO

Morafe wa Royal Bafokeng ke setlhopha sa batho ba ba buang Setswana ba fetang 100 000, ba nna mo lefatsheng la boraarona, mo metseng e le 29 le mafelo a sekateropo. Setšhaba sa rona se akaretsa diketekete tsa Bafokeng ba ba nnang kwa ntle ga melelwane ya rona. Mofokeng mongwe le mongwe o bona maemo a gagwe jaaka Mofokeng ka botokololo jwa nngwe ya makgotla kgotsa dikgoro tsa rona di le 72. Kgoro nngwe le nngwe e teng ka moeteledipele yo o tlang ka tatelano ya tshika, Kgosana e thusiwa ke mosadi wa gagwe le setlhopha sa tiro se se theetsweng mo Lekgotleng. Gotlhe baeteledipele ba setso ba le 72 ba tlhama Khansele ya Dikgosana. Re na gape le setlhopha sa baeteledipele ba ba tlhophilweng, ba re ba bitsang Khansele ya Setso. Ke setlhopha sa baeteledipele ba le 18, ba emetse dikgaolo tse di farologaneng mo Morafeng wa rona, tse yo mongwe le yo mongwe a dirang paka ya dingwaga di le tlhano. Fa Khansele ya Setso e kopana mo dikopanong tsa botlhe le Khansele ya Dikgosana, re e bitsa Khanselekgolo. E ke setlhopha se se tlhamang diphholisi tse di neelang Morafe wa rona tsela.

Morago ga foo, diphholisi di diragatswa ke tsamaiso ya ditheo tsa rona, tsona ke RBA (ba Tsamaiso), le RBI (ba Thuto), le RBED (ba Tlhabololo ya Dikgwebo). Re leba jaanong go dintlhakgolo go tswa go ditheo tsa rona tsa tsamaiso le diphholisi pele re leba nngwe le nngwe ya ditheo tse tharo tsa tsamaiso.

TSA TSAMAIISO LE DIPHOLISI

Re ile ditlhopong go tlhopha khansela ya rona ya setso mo ngwageng o o fetileng. Thulaganyo e, e tsamaisitswe sentle ke ba Bokwaledi jwa Tsamaiso le fa go ne go na le dikgwetlho tsa sepolotiki le tsa dithulaganyo mme di neetse setlhopha sa sešwa sa bakhanselara – ba tshitshintswe le go tlhophiwa ke batlhankedi – go nna mo makaleng a rona a tsamaiso. Re amogela setlhopha se sešwa mo diofising tseno segolo bone ba ba tsenelang puo e la ntlha.

Pele ga boikhutso jwa Sedimonthole, bakhanselara botlhe ba bašwa ba rona ba ne ba tlhatlhelelwa ka ga dithulaganyo tsa rona mme ba rutiwa ka dipholisi le dithulaganyo tsa rona.

Dintlha tse dingwe tse pedi ka ga tsamaiso ka kakaretso. Santlha: Mo ngwageng o o tletseng dingangisano tsa semolao, se se botlhokwa thata e ne e le pholisi ya rona e ntšhwa ya lefatshe – se re solofelang fa se tlaa konosetswa mo dibekeng di seng kae tse di tlang.

Sa bobedi, re neetse ditshwaelo tse di botlhokwa kwa kopanong ya boeteledipele ya Tona ya Bosetšhaba ya Kopanelo ya Tsamaiso le Merero ya Setso (CoGTA) ya ngwaga o o fetileng. Se, se akareditse dipelaelo tsa rona ka ga tshitshinyo ya Molao wa Bosetšhaba wa Thulaganyo ya Mafelo le Tsamaiso ya Tiriso ya Lefatshe (SPLUMA), matshwenyego a rona ka ga VAT, kgetse e e tswelletseng ya kwadiso ya lefatshe la rona la therasete, le go duedisa kelo le lekgetho mo lefatsheng la rona. Re leboga setlhopha se se tshwaraganeng le tiro e.

Thuto

Setheo sa ntlha se re se sekasekang ke Setheo sa Royal Bafokeng (RBI), setheo se se dirang ka go netefatsa fa go nna le tokafalo ya maemo a selekanyetso se se beilweng sa boditšhabatšhaba sa thuto mo lefatsheng la rona.

Maikaelelomagolo a le mangwe a ngwaga o o sa tswang go feta e ne e le go tokafatsa go dira ga dikolo tse dikgolo tsa rona mme re bone se, se iponatsa mo dipholong tsa Marematlou. Mo ngwageng o o fetileng, dikolo tsa rona ka kakaretso di dirile go tsamaelana le dipholo tse di fetileng fela phitlhelelo e e ka itumelelwang ke go falola ka dinaledi di le thataro tse di fitlheletsweng ke Amon Keamogetswe Legase go tswa kwa Sekolong se Segolo sa Mmanape. Se, ke selo se se itumedisang e le tota.

Mabapi le tsa thuto, 2017 e ne e le ngwaga o o tlhakatlhakaneng. Setheo sa Royal Bafokeng sa Thuto (RBI) se katisitse ditokololo tsa makgotla-taolo a dikolo ka tsa tsamaiso, matlotlo le dikgono tsa botsamaisi. Ba tswelletse ka diporogerama tsa go tshegetsisa barutabana, mme ba kopana gape le ditlhophha tse kgolo tsa batsadi go ralala ngwaga otlhe. Ba golotse mafaratlhatlha a Tshedimosetso ya Thekenoloji (IT) go dikolo di le nne tsa rona. Mo dingwageng di le mmalwa re tlhatlositse tswelletso ya Mmetshe le Saense mme mo ngwageng o o fetileng ntlha e, e ne ya tiisiwa segolo ke kgolagano ya rona le Kutlwanong e bong tiro e e neng e eteletse pele ke Lefapha la Thuto mme le rotloediwa ka matlole ke Royal Bafokeng Platinum. Go tlaleletsa, Meepo ya Lanxess Chrome e tshegeditse RBI ka go ba agela laeborari ya setšhaba kwa Sekolong se Segolo sa Tshukudu, e bong porojeke e e tlaa konosetswang monongwaga.

Ngwaga o o tlang o bontsha mefuta e e farologaneng ya ditlhokego tsa thuto mo morafeng wa rona. Bana ba thuto ya Pele-ga-sekolo ba ka ungwelwa go tswa go Ntataise Early Childhood Partnership, e e ipeetseng maikaelelo a go tlhabolola porogerama ya thuto ya pele-ga-sekolo ya bana mo disenthareng tsotlhe tsa thuto ya pele-ga-sekolo mo lefatsheng la rona. Go tshwana le Tshwaraganelo ya rona ya Akanyang le Yunibesithi ya Bokone Bophirima e tshegetsisa diporogerama tsa tswelletso ya thuto ya bananyana, segolo e ruta thuto ya motheo le ya mophato wa bana go baithuti ba rona ba bašwa.

Re tlaa rata gape go atolosa kakanyo ya rona ya “sekolo-mo-teng-ga-sekolo”, e ka yona go rutwang dipalo le fisika mo dikolong tsa rona tsa botlhe, di rutwa ke motho wa tshwaraganelo ya poraefete (jaaka wa RBI) yo mo morago a thapang barutabana le go laola kharikhulamo le go rutwa ga yona. Kitsong, e bong sekolo sa rona sa poraefete sa dituelelo tse di kwa tlase, se tlaa ipaakanya monongwaga go letlelela dikolo tse dintšhwa, tse di theetsweng mo mmotlolong o o itshimololetsweng o le mongwe go tlholega go tswa mo sekolong se segolo se.

Mabapi le baithuti ba ba tswileng mo sekolong, Khemphase ya Kago ya Maile e tlaa tsenya diporogerama tse dingwe le go ipaakanyetsa go tsaya setlhophha se segolo sa baithuti. Baithuti ba rona ba ba tshegediwang ke RBI kwa diyunibesithi tsa Bosetšhaba ba tla tswelela go bewa leitlho le go supetswa tsela ke ditlhophha tsa rona mme re solofela go thankgolola porogerama ya rona ya ntlha ya dithuto tsa malatsi a boikhutso tsa yunibesithi ka malatsi a boikhutso a Paseka monongwaga.

Mo go 2018 re tlaa tswelera gape ka tiro ya rona ya go bona Setheo sa Poraefete sa Thuto e Kgolwane le go re isa kwa bofelong kwa ponelopeleng ya yunibesithi ya Phokeng. Re tlaa laelana le mogokgo yo o siameng thata wa Kholetšhe ya Lebone mme re lebeletse gape go amogela mogokgo yo montšhwa. Se, e tlaa nna selo se segolo tota go RBI mme re ba eleletsa masego le tsotlhe tse dintle.

Kholetšhe ya Lebone II ya Royal Bafokeng

Lebone e tswelletse ka botswerere mo dithutong mo ngwageng wa 2017, e le dingwaga di le robedi tse di kologaneng. Lebone le fitlheetse dipholo tsa 100%. Baithuti ba marematlou ba ithopetse 91% mo dekeriing ya bachelara, dipalopalo tse di etsang sekolo sengwe le sengwe mo Aforikaborwa motlotlo. Ngwaga o o fetileng re ne ra laelana le Rre Davis du Toit, ra amogela Rre Marvin King jaaka mokgogo. Maikaelelo a Lebone mo ngwageng o, kwa ntle le go tsholeletsa thuto go nna e e matsetseleko thutong le tikologo ya baithuti, ke go rulaganya madi a a tla kgontshang tswelelopele ya sekolo go ya kwa pele. Tse dingwe tsa di porojeke ke mo ngwageng ono ke go tsenya mo rekotong lekoko la baithuti ba ba fetileng ba Lebone.

RBA

Tsamaiso ya Royal Bafokeng (RBA) ke kokoano ya dipoelo tsa morafe le ditheo tsa kgwebo, moo tsotlhe di oketsang tiro ya puso mo sebopegong sengwe kgotsa mo popegong nngwe le go bega tsotlhe kwa Ofising ya Kgosi. Jaanong ke tlaa tlhophisa dingwe tsa diyuniti tsa RBA, ke lo neela dintlhakgolo ka boripana.

OPMO, Dipatlisiso le Ditirelo tse di Kgaoganwang

Ditiro tsa Tsamaiso ya Tiriswa le Tiragatso (OPMO) di tswelletse ntle le kgoreletso ka 2017. Se, e sala go nna ditiro tsa rona tse di botlhokwatlhokwa. Seditriswa sa rona sa porojeke, se se itseweng ka la thulaganyo ya OPMO, se kgona go tlamelana ka tshedimosetso ya bonako e e nepagetseng ya tsamaiso, se, ke sengwe se se gaisang tota go tsaya ditshwetso, e bile ke sengwe sa dilo tse di kgatlang baeti ba ba etelang Morafe wa rona.

Setlhophisa sa dipatlisiso se neetse tiro ya sona ya bofelo ka ga sensase ya Boruni jwa Baagi le Tiriso ya Lefatshe (PULA) le tshakatsheko ya malapa, gareng ga diporojeke tse dingwe tse dintsi tsa bona. Re tlaa ithuta go tswa mo dipholong tseo mo dingwageng tse dintsi tse di tlang.

Ditirelo tsa Rona tse di Kgaoganwang di dirile mo go kgotsofatsang mo pakeng e e sekasekiwang e. Go sa tlhokomologwe phokotsego ya badiri ka ntlha ya kagosešwa ya bokhutlo jwa 2016 le go kopana le phokotsego e e kwa godimo ya tekanyetsokabo; ditlhopha tsa kwa lephateng la matlotlo, la thebolelo ya ditirelo, la Badiri, la IT mme lekala la ditirelo tsa semolao le itshwere sentle tota ka 2017.

Tlhabololo ya Boitekanelo le Loago

Ditirelo tsa Bafokeng tsa Boitekanelo le Tlhabololo ya Loago di direla go oketsa thebolelo puso ya boitekanelo jwa motheo le ditirelo tsa loago mo Morafeng wa Royal Bafokeng.

Mabapi le tlhokomelo ya ntlha ya boitekanelo, ditliliniki tsa rona di ne tsa rebola ditirelo tse di farologaneng ka 2017, mme ditliliniki tsotlhe tse tlhano tse di neng tsa sekasekiwa mo lefatsheng la rona di ne tsa tsenngwa mo lenaneong jaaka “tse di tsamaelanang le maemo a ditliliniki” ke ba Lefapha la Boitekanelo. Mabapi le tlhabololo ya loago, setlhopha se ne sa tswetsa dithuso tse dintsintsi mo tlhokomelong ya malapa, tswetsa ya bašwa le tshegetso ya batho ba ba tshelang ka bogole gammogo le dikhutsana le bana ba ba sa kgoneng go ikemela. HSDS e tswetsa ka ditirelo tsa thobomaikutlo le go dira dipatlisiso tsa mathata, ditirelo tsa bona tse di fodisang, diporogerama tsa nonotsho ya manyalo, diporogerama tsa bona tsa dipuisano tse di mabapi le mathata a bona le katiso ya phodiso ka metshameko. Re thankgolotse gape le porogerama ya nolofaletso ya tsa loago e e bidiwang Ja-o-jale moo baamogela ditshiamelo tsa yona ba rotloetswang go itshimololela ditshingwana tsa merogo.

Lenaneo la ditirelo tse di dirilweng le le telele mo go kgatlhisang, fela re tshwanetse re bolele gape gore HSDS e okeditse motlhala wa Porofense wa Dijo tsa Malapa le porogerama ya tshireletso ya Dikotla mo ngwageng o o fetileng. Go fepilwe batho ba ba kana ka 16 000 ka tiro e e botlhale e. HSDS e na le seabe se se matlhagatlhaga gape mo go tlhokomeleng leroborobo la ga jaana la *Listeriosis* mo nageng. Re a ba akgola mo ngwageng o montle o, le go ba eleletsa masego a go gola le go kgona go tswetsa ditirelo tse mo go 2018.

Mafaratlhatlha a Botlhe le Ditirelo

Setlhopha sa rona sa Tsamaiso ya Ditirelo tsa Setšhaba se laoletse go neelana ka ditirelo tsa setšhaba mo lefatsheng la rona, segolo go lebilwe ditsela, metsi, tlanelo ya metsi a

a phepa le kgeleloleswe gammogo le go rwala matlakala. Se ke sona setlhophha se se rwalang maikarabelo a tshwaragano ya rona le puso mabapi le ditirelo tse dikgolo tsa ditlamelo tsa lefatshe le tsa mmasepala.

Tlhabololo e e bothokwa go gaisa mo ngwageng o o fetileng ke potlako e ntšhwa e re e ribolotseng ya phetogo mo maemong a a ntseng a le teng. Mosola o le mongwe wa Tumelano ya Tirisano (*Memorandum of Understanding*) le Mmasepala wa Selegae wa Rustenburg e mo go tllhameng tharabololo e e dirisegang go dikgwetlho tsa thebolelo ya ditirelo, e bong sengwe se se santseng se sa kgotsofatse go fitlha ga jaana. Go fitlha fa, re tsositse setlhophha sa tiro go leba thulaganyo ya rona ya lefatshe le tsamaiso ya rona ya tiriso ya lefatshe mme setlhophha se sengwe go dira ka potso e e sa bolong go tlhoka go arabiwa ya ditirelo tsa metsi. Dipuisano tse di ka ga metsi di akaretsa mabaka a le mmalwa – RBA e bone selekano se se tshwanang sa ditshwanelo tsa tlamelo ya ditirelo tsa metsi, RBA e kgone go boelwa ke dingwe tsa ditshenyegelo tse di mabapi le go tlamelana ka metsi go malapa a a dikobo dikhutshwane mmogo le gore RBA e ungwelwe go tswa go Pilansberg South Water Bulk Line gore e tswelwe baagi mosola. Re lebeletse go bona ditharabololo tsa mathata a tse di tlanelang ruri mo nakong e e sa fediseng pelo.

Mabapi le thebolelo ya metsi, re rekile ditanka go thusa morafe ka tlamelo ya metsi ka dinako tse metsi a kgaolwang ka tsona. Moepo wa Impala o re thusitse ka kago ya diofisi tsa Makgotla kwa Luka le ka senthara ya ditirontsi kwa Kanana go tsenyeletsa le kago ya ditsela dingwe kwa Luka le mafelo a mangwe (tse boleng jwa R20 milone) ka 2017. Leano la dikonteraka-potlana tsa Impala le tshwanetse go simolola ka mosele wa tlamelo ya metsimagolo go batho ba kwa Luka monongwaga le go aga le go tokafatsa dipatelelo tsa metshameko kwa Luka le Lefaragatlhe.

Fa re lebelela go ya pele, re rulaganya go baakanya ditsela di le mmalwa mo dikgaolong tsa Bokone le Bokonebotlhaba mme re tlaa tsosolosa seteišene se se pompang metsi sa Lefaragatlhe monongwaga.

Lefatshe

Re le Bafokeng, lefatshe e sala go nna ntlhagolo mo boitshupong jwa rona. Ke kgokagano magareng ga tsa rona tse di fetileng, tsa ga jaana le tsa isago. Ke go nna beng ga lefatshe la rona gape, go go re letlang go loga togamaano ya tsweliso le go kabakanya dithoto tsa rona mo tsamaong ya nako.

Go gola ga ditirelo tsa meepo mo lefatsheng la rona go tlisitse gape ditlamo di le dintsi, kgotlelego ya mowa le badiri ba e seng ba selegae mo tikologong ya rona. Thologelo e, e kaya dikgwetlho mo ditirelong (tse di jaaka tsa tlamelo ya metsi go batho ba ba fetang 50 000 kgotsa go ikabela lefatshe ntle le tetla), dikgwetlho tsa seloago (jaaka tirisobotlhaswa ya nnotagi le bosenyi), le dikgwetlho tse di amang tikologo (jaaka go latlhaganya le go tsholola matlakala). Nngwe ya tirokgolo ya rona e sala go nna re tlhokometse le go sireletsa lefatshe la rona – re batlhokomedi ba boswa jwa tshika e e latelang – mme se, se kaya gore re le sireletse mo dikgotlatshekelo, re le sireletse ka maemo a tikologo, re le sireletse kgalhanong le kabo ya lona e e seng mo molaong ka baeteledipele ba rona le go le tlabolola go tswela.

Go tlaleletsa, jaaka meepo e fokotsega, go bothokwa mo go rona go tsosolosa ditiro tsa temothuo ya rona. Temothuo ke kabakanyo e e bothokwa le motswedi wa ditiro, re sa bue ka go nna motswedi wa tshireletsego ya dijo.

Go tswa kwa khonferense ya ditlhopho ya ANC mo ngwageng o o fetileng, re etse tlhoko go suta ga dipholisi tsa lekoko, tse di tshitshintseng go gapa lefatshe la poraefete ntle le tuelo go beng ba lona. Se ke pholisi e e bothokwa le go ka nna maleba, fela gape e na le matshosetsi mo loagong, bothapiwa le tshireletsego ya dijo. Re tlaa ela tlhoko se mme ra tsiboga jaaka re dira ka metlha go sireletsa lefatshe la rona.

Ditirelo tsa Tshireletso

Ditirelo tsa rona tsa tshireletso ga jaana di akaretsa Sepodisi sa Tsibogo (yuniti ya rona ya twantsho ya bosenyi), Yuniti ya Lefatshe (e e sireletsang lefatshe la rona jaaka e le thoto e e bothokwa ya rona), le Lephata la Tiso ya dilo tsa rona.

Ka 2017, re arabetse bogolo palogare ya ditiro tsa bosenyi di ka nna 260 ka kgwedi, mo go kayang gore e ka nna go feta go le gonnye ditiro tsa bosenyi di le 8 mo diureng dingwe le dingwe di le 24. Re dirile ditiro di le 78 tsa tshwaraganelo ya twantsho ya bosenyi le SAPS, e bong phitlhelelo e e tlhokang bopelokgale le thata.

Yuniti ya Lefatshe e dirile ditiro tsa Yuniti ya Lefatshe di le 2114 le tlhokomelo ya lefatshe tse di maleba le ditiro tsa ngwaga o o fetileng. Ditiro tsa rona di farologane go tswa mo go tlatlhamololeng dikago tse di seng mo molaong, go ya go neela dikitsiso tsa kgalemo go batho ba ba ikabelang lefatshe le go senya dijo tse di fetetsweng ke nako mo mabenkele-potlana le mabenkele-magolo.

Mo ngwageng o, re rulaganya go tsiboga ntle le bothata, ka go itshepa le ka mokgwa wa seporofesene go maemo mangwe le mangwe a bosenyi, tiragalo nngwe le nngwe ya tirisobotlhaswa ya lefatshe le go akanyetsa go tsiboga pele ga ditiragalo gammogo le kamogo ya dibetsa maemong mangwe le mangwe a re bonang a ka nna kotsi mo lefatsheng la rona.

Metshameko

Metshameko ya Royal Bafokeng ke setheo se se kopanyang mefuta e farologaneng ya metshameko mo magatong a a farologaneng go ralala Morafe wa Royal Bafokeng.

Jaaka ka gale, batsamaisi ba rona ba kgonne manaane a mefutafuta a temoso go baagi, ditiro tsa katiso le thuto, dilliki le dikgaisano le go neela bakatise ba ditlhophha bokgoni. Mo ditirong tse di le mmalwa, batabogi ba rona ba re tlotlomaditse – re letle go go anegela ka di le mmalwa fela.

- Fa re tsamaya go ya ka maemo a dikolo, ditlhophha go ya le kwa magatong dikgaolo, baatlelete ba rona ba le 45 ba gaisane mo makgaolakgang a bagaka ba lebelo la go ralala-naga.
- Dithereke di le thataro tsa maemogodimo le baatlelete ba ga jaana ba mo maemong a ba ba 5 ba ba kwa godimo mo Aforikaborwa mo metshamekong ya bona e e kgethegileng. Segolo, mongwe wa batabogi ba rona ba ba botlana, Phemelo Matlhabe o fentse thuso ya go ithuta kwa Kholetšheng ya Setšhaba kwa a tlaa gaisanang mo dilliking tsa dikholetšhe tsa USA.
- Mo lebaleng la bolotloa, re nnile le lliki e e atlegileng tota ya ba bannye ba NBA, gape gape – re amogetse Kabo ya Discovery ya dikatlego ya tlhabololo ya bolotloa, mme setlhophha sa bolotloa sa basetsana ba rona se fentse moletlo wa botlhe wa metshameko ya bolotloa ya Aforika.
- Mo go tsa bolotloa le kgwele ya dinao, re ne re na le go feta bana ba le 800 ba ba tsereng karolo mo lliking ya dikolo tsa poraemari mme go feta batho ba le 4000 ba ne ba tsenetse makgaolakgang a a neng a tshwaretswe kwa Macharora.
- Re nnile gape le paka e e atlegileng ya kgwele, moo batshameki ba ba tshelang ka bogole ba neng ba tsaya karolo mo porofenseng.

Ngwaga o o tlang, o tla re bona re atolosa phisegelo ya rona ya kgwebisano, re tiisa kgonagalo ya maemo mangwe le fa re lebanwe ke tekanyetsokabo e potlana mme re tlaa tswelela go direla Ponelepele ya Morafe o o matlhagatlhaga o o tsayang karolo mo metshamekong. Segolo, re bonelapele gore leeto la rona le setlhopha sa kgwele ya dinao sa Platinum Starse tlile bokhutlong mme se tla tswelela go tshamekela mo Phokeng. Theko ya sona e re kgontsha go akanya sešwa ka seabe sa metshameko mo Morafeng wa rona. Gareng ga tse dingwe, ke bona e kete bakatise ba metshameko ba morafe wa rona ga ba dirisiwe ka botlalo - ba na le phitlhelelo e e tlhamaletseng le bašwa mme ba ka dira go le gantsi thata go na le go nna masupatsela fela. Ka gangwe, matlole a a neng a dirisetswa go tshegetsa setlhopha sa kgwele ya dinao tsa seporofešenale jaanong a ka tsenngwa mo ditirong tse di farologaneng tsa metshameko, dipegelo ka ga di tlaa latela mo nakong e e tlang.

TSWELETSO YA DIKGWEBO

Setheo sa rona sa bofelo ke sa Tsweletso ya Dikgwebo tsa Royal Bafokeng (RBED), setheo se se neetsweng tiro ya go kopanya diporogerama tsa tsweletso ya bagwebi ba Bafokeng le go tshegetsa itshimololelo ya dikgwebo tsa selegae.

Mo ngwageng o o fetileng, lebenkele la Phoka le butswa kwa hoteleng ya Royal Marang. Se ke kgwebo-tshwaraganelo e e leng ya baagi ba bataki le ba ba tlhamang dilo go letla mmara ka go fitlhelela dikuno tse. Sefalanatshedimosetso sa inthanete sa RBED sa SMME se ne sa atoloswa mme ga jaana se rwele diSMME di le 1244 – sefalanatshedimosetso se, se re letla go baya dikhamphani go ya ka go siama ga tsona ga go tsena mo tirong ya go tlhagisetswa mmara ka le go gokaganya dikhamphani tsa selegae le ditšhono tse di maleba.

Ka 2017, RBED e nnile le metsaletsele ya dithutano tsa tsweletso mme ya romela diSMME di le mmalwa kwa moletlong wa bagwebi. Re kgonne tsholetsego ya R9.7 milione go tswa go banka ya ABSA e e itsweng ka go tshegetsa dikgwebo tse di simololang go akaretsa le diSMME ka go tshola didiriswa tse dintsi, boenjenerere le Makala a dipalangwa.

Ka tirisano le ba ditheo tsa RBN, ba tsweletse gape ka tshwaragano e e rulaganeng le ditlamo tsa meepo. Gareng tsa tse dingwe, Sibanye-Stillwater e neetse dikabelo go

ba Dikgogo ba kwa Thekwane le ba diSMME tsa Mapaka a marotho ba kwa Photsaneng mme Moepo wa Lanxess Chrome o thusitse ka lefelo la tirelo ya masela kwa Photsaneng, e e tlaa tsweleng le monogwaga.

2018 e tlaa bona koketsego ya botsayakarolo ka “porojeke ya potlakiso ya kgwebo tsa bašwa”, e e akaretsang porogerama ya katiso e e tshegetswang ke setlamo sa Cola-Cola mo Aforikaborwa, gammogo le “porogerama ya tlhamo ya dikgwebo tse di ntšhwa” e e tlamelwang ka matlole ke Bothati jwa Lekala la Ditirelo tsa Thuto le Katiso (SETA) bo bo farologaneng. Jaaka gale, re solofela go godisa dikgwebo tsa selegae tse di simololang go nna tse di tswelletseng le go tliša dipoelo.

POROFAELE

Ka jaanong re buisane ka ga ditheo tse, ke rata go neela bokaelo jwa tsotlhe tse ka go tlhophisa sekao sa Mofokeng yo e leng sekai. Lesedi Rakgokong ke sekai sa mogwebi, yo o nnang mo Phokeng. O belegwe mo Kgotla ya Lemenong mme a tsena sekolo mo Sekolo se Segolo sa Bafokeng. Bagolo ba gagwe ba fudugela kwa Mafikeng mme a falola Marematlou kwa Mmabatho.

O katisitswe jaaka morutabana, o nnile gape le mogwebi: santlha o dirile mo sebakeng sa tlhaeletsanokgakala, mme e tsamaela ka bonako go tlhagisa didiriswa tsa go epa le tsa meepo le go feta. O sweditse gape go boela kwa Bafokeng. Gompiano, Lesedi ke mong wa Bafokeng, khamphani e e ntshang dikuno tsa go aga le go siamisa metšhini ya seileketeroniki, dikarolwana tsa enjene, dipompo, direfosamotlakase. O tsamaisa gape le Bakgaka Investments, e e leng nngwe ya kgwebo ya maemo a ntlha mo kgaolong ya go tlamela le go phasalatsa dipente. O na le šere e e bonalang tota mo Denoko, khamphani e e dirang diboro tsa go epa, mme ke mong wa 30% ya Bafotech, khamphani ya go dira didiriswa tsa metšhini e e gopang mowa le go e baakanya.

Lesedi ga a dire fela ka go dira dikuno tse di siameng tsa meepo ya selegae, o dira tiro ya maemo a a gaisang mo lefatsheng. Metšhini ya gagwe e e gopang mowa e fitlhelwa gape le kwa meepong ya Peru go ya kwa Australia, mme diboro tsa gagwe di dirisiwa mo meepong ya go tloga kwa Zambia go ya kwa Russia. O thapile badiri ba le 300 mo porofenseng ya Bokonebophirima. Gape o tlwaetse le go romela RBED lekwalyana go ba tsibosa ka diphatlhatiro jaaka di tlhagelela. Ke nnete, RBED e neelana ka ditšhono

tša go bapatsa khamphani ya gagwe mo bathong, mme RBH e na le go beeletsa mo kgolong ya dikhamphani tša gagwe.

Lesedi o nna kwa Kgale, mo Phokeng mo. Se, se kaya gore mo legatong la lelapa, metsi a lelapa la gagwe a tswa kwa seteišeneng sa pompo ya Lefaragatlhe, mme jaaka ke itse gore setlhopha sa RBA se tlaa itlhaganela go supa se, gore lelapa la gagwe le rwalelwa matlakala gangwe ka beke nngwe le nngwe ke bangwe ba bagwebipotlana ba rona, go tlaleletsa, go tlaleletsa ba ditirelo tša rona tša tshireletso ba tlhokomela mmila wa gagwe fa ba tswelletse ba tlhokometse mebila yotlhe ya metse ya rona.

Ka mokgwa o ke bayang ka bokhutshwane Mofokeng yo mo leitlhong la setšhaba, ga ke supe fela go wena jaaka motho yo o kgethegileng yo ke akanyang re tshwanelwa ke go mo itumelela; fela ke neela ntlha ya kakaretso ya gore thuto e e eteletsweng pele ke Bafokeng, ditirelo, tshegetso ya dikgwebo le makala a makgotla botlhe ba na le seabe sa nnete se se matlhagatlhaga mo matshelong a batho fela le ba ba kgethegileng go feta ba Bafokeng gongwe le gongwe kwa ba leng teng. Ditirelo tša rona tša mefuta e e farologaneng tsotlhe di direlwa go tswela batho ba rona molemo.

KONOSETSO

Fa ke bua ka batho ba ba kgethegileng, mo ngwageng o, ke tlaa itsise gape Dikabo tša Bafokeng ba ba Gaisitseng (Bafokeng Excellence Awards) – e bong moletlo o o ketikilweng la bofelo ka 2009. Re Morafe o o nang le tse dintsi tse di itumelelwang, mme ke tiro ya rona go batla batho ba e leng dikai tse di kgethegileng tša bao ba bontshang sekao sa go dira go go gaisang tota mo gare ga rona. Bogatlamelamasisi, kagosetšhaba, katlego mo kgwebong, katlego mo metshamekong le sekai mo tsamaisong ke dilo tsotlhe tse di botlhale mme banna le basadi ba ba emang jaaka dikai mo go rona ba tshwanetse go itumelela tlotlo e. Dintlha ka botlalo ka ga Dikabo tse tša ba ba Gaisitseng di tlaa gololwa mo nakong e e sa fediseng pelo.

Ke eletsa gore mongwe le mongwe yo o nang le rona gompiono, le lefapha lengwe le lengwe le setheo sengwe le sengwe katlego mo ngwageng o o tlang. A 2018 e re bone re ya kwa pele go nna Bafokeng ba ba botoka.

Ke a leboga.

(Itse gore polelo e e ranolotswe go tswa mo polelong ya sejatlhapi. Ga go nale go sa tlhaloganyeseng ga mafoko, buisa polelo ya sejatlhapi.)